JAKUB Z. LICHAŃSKI

Studia Warmińskie
XXVII (1990)

BIBLIOTEKA *COLLEGIUM SOCIETATIS IESU* W BRANIEWIE PRÓBA CHARAKTERYSTYKI

WSTĘP

Biblioteka Kolegium Societatis Iesu w Braniewie nie doczekała się jeszcze pełnej monografii; dotychczasowe cząstkowe prace Franza Hiplera, Isaaka Collijna, Otto Waldego, Józefa Trypućki, Heleny Keferstein czy niżej podpisanego są tylko wskazaniem pewnych ogólniejszych spraw wymagających jeszcze dodatkowych studiów[1]. Biblioteka bowiem, jak zwrócił uwagę Ludwik Grzebień[2], stanowiła zawsze istotną część Kolegium a jej organizacja od początku istnienia S. I. nie była sprawą pozostawioną przypadkowi. Przypomina o tym nie tylko monumentalne dzieło Antonio Possevina *Bibliotheca selecta* czy *Constitutiones et Regulae S. I.* lecz także zapisy uczniów kolegium braniewskiego[3]. Warto dodać, że analiza księgi przychodów i wydatków Kolegium pozwala ocenić wysokość nakładów na bibliotekę; stanowiły one w sumie dość znaczną kwotę[4].

---

[1] Wykaz literatury na temat Kolegium w Braniewie, por. L. P o l g a r, S. I., Bibliographie sur l'histoire de la Campagnie de Jesus 1901-1980. T. 2. Roma 1983, nr 5184, 5254, 5281, 5308-5326.

Szczególnie należy zwrócić uwagę na prace: F. H i p l e r, Analecta Warmiensia: Studien zur Geschichte der ermländischen Archive und Bibliotheken. Braunsberg 1872; I. C o l l i j n, Die in der Universitätsbibliothek zu Uppsala aufbewahrten Bücher aus dem Besitze des Leipziger Professor und Ermländer Domherr Thomas Werner. W: Universitati Lipsiensi... gratulantur Universitatis Upsaliensis Rector et Senatus. Uppsala 1909; J. K o l b e r g, Die Inkunabeln aus ermländischen Besitze auf schwedischen Bibliotheken. — *Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands* (= *ZGAE*), Bd 18 (1913), s. 94-137; t e n ż e, Die Bücher aus ermländischen Bibliotheken in Schweden, *ZGAE* Bd 19 (1916), s. 496-512; E. B a r w i ń s k i, L. B i r k e n m a j e r, J. Ł o ś, Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecji dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności przez... Kraków 1914; O. W a l d e, Storhetstidens litterära krigsbyten. En kulturhistorisk-bibliografisk studie. T. 1-2. Uppsala, Stockholm 1916, 1920; I. C o l l i j n, recenzja pracy O. Waldego w *Nordisk tidskrift för bok-och biblioteksväsen* (= *NTBB*) 1916, nr 3, s. 294-320 oraz *NTBB* 1921, nr 8, s. 44-57; J. T r y p u ć k o, Próba rekonstrukcji biblioteki kolegium jezuickiego w Braniewie wywiezionej w roku 1626 do Szwecji. W: Dawna książka i kultura. Red. St. G r z e s z c z u k, A. K a w e c k a - - G r y c z o w a. Wrocław 1975, s. 207-220; t e n ż e, Polska klosterbibliotek såsom svenska krigsbyten. W: Äldre svensk slavistik. Bildrag till ett symposium hallet i Uppsala 3-4 februari 1983. Uppsala 1984, s. 36-47 (Uppsala Slavic Papers, 9); J. Z. L i c h a ń s k i, Katalog der Bibliothek des Collegium Societatis Jesu in Braniewo. *NTBB*, 76 (1989), s. 3-10. Por. także J. W o j t k o w s k i, Kustosz warmiński — Tomasz Werner z Braniewa († 1498) i jego księgozbiór. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1961, nr 3, s. 355-375; H. K e f e r s t e i n, Książka w Braniewie 1565-1626. Olsztyn 1978, 361 s. (praca doktorska).

[2] L. G r z e b i e ń S. I., Organizacja bibliotek jezuickich w Polsce od XVI do XVIII wieku. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, T. 30-31, 1975, s. 223 nn., s. 225 nn.

[3] Por. A. P o s s e v i n o, Bibliotheca selecta, Venetiis 1607; Institutum Societatis Iesu... Vol. 1-2. Pragae 1757; S. A n n i u s, Regulae et meditationes variae, rps UUB (= Uppsala Universitetsbibliotek) T. 348, k. 20-21.

[4] Por. Liber rationum Collegii Braunsbergensis. rps UUB H 169, k. 207 nn.

Biblioteki warmińskie, o czym warto pamiętać, cieszyły się już na początku wieku XVII wielkim poważaniem, bowiem właśnie ich zbiory wymienia A. Possevino wśród najświetniejszych europejskich zbiorów rękopiśmiennych[5]. Wynika stąd, że biblioteka, która jest przedmiotem tak żmudnych prac od bez mała ponad stu lat, była i jest jedną ze świetniejszych bibliotek europejskich czasów renesansu, reformacji i kontrreformacji. Zarazem biblioteka w Braniewie „zatrzymała się" w roku 1626 w swym rozwoju; ukazuje nam ona zatem książnicę uczelni półwyższej z lat 1565-1626, okresu schyłku renesansu i rozkwitu zarazem reformacji oraz kontrreformacji. Pozwala, moim zdaniem, na dobre ukazanie atmosfery intelektualnej w jakiej wzrastały pierwsze pokolenia tych, którzy kształtowali świadomość europejczyków przez bez mała trzy stulecia[6]. Powiedzmy także od razu i to; biblioteka pochodzi z okresu najświetniejszego w dziejach zakonu, a prowincja polska należała wtedy do bardziej znaczących w całym Zakonie[7].

ZBIORY BIBLIOTEKI

Ogólna charakterystyka zbiorów braniewskich była już robiona wcześniej zarówno pod względem ilościowym, jak pod względem oceny zawartości zbiorów[8]. Jednakże prace te były, przy ich rzetelności, nieco przedwczesne o tyle, że operowały danymi przybliżonymi. Wystarczy zestawić dane przytaczane w pracach F. Hiplera, Josefa Kolberga, I. Collijna i J. Trypućki, aby dostrzec, że badacze ci nie mogli podać jeszcze pełnego obrazu biblioteki. Dopiero podjęta przez J. Trypućkę praca nad rekonstrukcją zbiorów biblioteki, a przede wszystkim, rejestracja zbiorów braniewskich, które znajdują się w Uppsali, pozwoliła na podjęcie systematycznych prac nad tą kolekcją.

Historia bibliotek w Braniewie nie zaczyna się wraz z biblioteką kolegium S. I. Tę na pewno najsłynniejszą bibliotekę poprzedzały inne, wśród których poczesne miejsce przypaść musi bibliotece franciszkańskiej. Jej początki sięgają wieku XV (a może i XIV) i wiążą się także z losami jednej z lepszych bibliotek prywatnych na Warmii w XV w., a mianowicie biblioteki Tomasza Wernera[9]. Należy jednak przypomnieć za F. Hiplerem, że już w XV wieku była w Braniewie także biblioteka parafialna, oraz — biblioteka Rady Miejskiej[10]. Z nich — biblioteka franciszkańska oraz T. Wernera, na mocy decyzji biskupa warmińskiego, kardynała Stanisława Hozjusza, w roku 1565 przeszły na własność tworzonej Biblioteki Kolegium S. I.[11].

Pierwszym zatem źródłem wpływu książek do biblioteki stały się dary. Poza wskazanymi należy wymienić osoby prywatne, m.in. Michała Neandra, kanoników warmińskich, uczniów

---

[5] A. Possevino, Apparatus sacer. T. 1-3. Venetiis 1606, t. 3, s. 111. Por. także T. Borawska, Dawne książki warmińskie w zbiorach europejskich. W: W kręgu stanowych i kulturalnych przeobrażeń Europy Północnej w XVI-XVIII w. Toruń 1988, s. 80-205.

[6] Na temat historii bibliotek w dobie Renesansu, por. m.in. A. Bömer, H. Wiedmann, Geschichte der Bibliotheken von der Renaissance bis zum Beginn der Aufklärung. W: Handbuch der Bibliothekswissenschaft. 2 Aufl. Hrsg. G. Leyh. Bd. 1-5. Wiesbaden 1952-1965, Bd. 3.1, s. 499-681, szczególnie — s. 531-532; W. Szelińska, Rola książki w życiu umysłowym Polski w XV wieku. W: Dawna książka i kultura, s. 193-206; A. Kawecka-Gryczowa, Biblioteka ostatniego Jagiellona. Pomnik kultury renesansowej. Wrocław 1988, s. 25 nn.

[7] Por. S. Załęski, Jezuici w Polsce. T. 1-5. Lwów 1900-1906, t. 1, s. 154 nn, t. 4, s. 12 nn; także Polgar, Bibliographie.

[8] Por. przyp. 1; próby obliczenia wielkości tych zbiorów podejmowali Walde, jw. t. 1, s. 96; Collijn w recenzji Waldego, jw., s. 304, Trypućko, Próba rekonstrukcji, jw.

[9] Collijn, Thomas Werner; Wojtkowski, Kustosz warmiński Tomasz Werner z Braniewa.

[10] Por. Hipler, jw. s. 68 nn; Bömer, Wiedmann, jw. t. 3.1., s. 573.

[11] Por. Hipler, jw. s. 66 nn; Walde, jw. t. 1, s. 54 nn.

seminarium, członków S. I.[12]. Można też przypuszczać, że część zbioru przybyła wraz z zakonnikami. Drugim źródłem dopływu książek były oczywiście zakupy. Analiza książki wpływów i wydatków Seminarium pozwala dość dokładnie ocenić wysokość ponoszonych właśnie na zakup książek wydatków[13].

Zasady organizacji bibliotek jezuickich były przedmiotem wielu studiów, ograniczę zatem uwagi do najkonieczniejszych[14]. Na czele biblioteki stał prefekt (*praefectus bibliothecae*), którego zadaniami było: właściwe, zgodne z zasadami obowiązującymi w S. I. (*Regulae Praefecti Bibliothecae* podawane w *Constitutiones et Regulae S. I.*) kierowanie biblioteką i jej organizacja, zapewnienie niezbędnych książek do nauki (tu podstawowe znaczenie miał głos prefekta studiów — *praefectus studiorum*). Pierwsze z zadań obejmowało: prowadzenie katalogów rzeczowego i alfabetycznego, prowadzenie (jak powiedzielibyśmy dzisiaj) „książki wypożyczeń", kontrola księgozbioru pod względem jego „czystości", tzn. zgodności z indeksem ksiąg zakazanych. Warto także przypomnieć, że dostęp do książek nie był prosty i każdy kto chciał wypożyczyć jakąś książkę musiał uzyskać zgodę przełożonych[15].

Istotne znaczenie miały zakupy książek na potrzeby profesorów, wykładowców poszczególnych przedmiotów. Chodziło tu zarówno o zaopatrzenie w podstawowe podręczniki, a także — książki niezbędne profesorowi do prowadzenia zajęć. Zachowały się liczne inwentarze bibliotek jezuickich i łatwo odtworzyć kanon dzieł niezbędnych w bibliotekach podręcznych[16]. Podawały go zresztą także opracowania: *Ratio studiorum*, dzieła A. Possevina *Bibliotheca selecta i Apparatus sacer;* ten ostatni ustalał kanon lektur dotyczących m.in. Pisma Świętego[17].

Zasady organizacji biblioteki jezuickiej były na tyle dobre, że jak wykazał Gert Hornwall[18], stanowiły one wzór dla innych bibliotek, m.in biblioteki uniwersyteckiej w Uppsali. Jednakże należy zwrócić uwagę, że w ocalałych materiałach związanych z organizacją i działalnością biblioteki kolegium w Braniewie, poza katalogiem, informacjami w księdze przychodów i wydatków, oraz w zbiorze notatek jednego z uczniów — brak jest pełniejszych informacji na ten właśnie temat[19].

Oprawa rękopisu, inkunabułu, dawnej książki (tzn. od XVI do XVIII w.) jest problemem, który musi zostać poruszony osobno. Dawna oprawa książkowa (mówię i o książce rękopiśmiennej, i o drukowanej) była albo oprawą wydawniczą (lub nakładczą) albo (co najczęściej) — oprawą dawaną przez właściciela[20]. Były one bardzo różne, zależne przede wszystkim, od zamożności właściciela a także i od wartości książki. W odniesieniu do Braniewa ma to wielkie znaczenie, bowiem oprawy mówią trochę i na temat losów poszczególnych książek i na temat samej biblioteki.

---

[12] Pełen spis proweniencji będzie możliwy dopiero po zakończeniu prac nad katalogiem. Prowizoryczny znajduje się w postaci rękopiśmiennej, w spuściźnie po prof. J. Trypućko.

[13] Por. przyp. 4. Skalę porównawczą dają uwagi A. Kaweckiej-Gryczowej na temat wydatków na zakup książek do biblioteki Zygmunta II Augusta, por. s. 27.

[14] Por. przyp. 2 (tam także bogata literatura przedmiotu).

[15] Regulae praefecti bibliothecae. W: Institutum Societatis Iesu, t. 2, s. 151-152; także por. przyp. 2.

[16] Grzebień, Organizacja bibliotek jezuickich, jw.

[17] Ratio studiorum atque institutio studiorum. Antverpiae 1616; Possevino, Bibliotheca selecta, jw.

[18] G. Hornwall, Uppsala universitetsbibliotek äldsta uppställnings och klasifikationssystem. *NTBB* 59, 1969, nr 3, s. 182-202.

[19] Nieco wbrew opinii wyrażonej przez Waldego, jw. t. 1, s. 55; pisał na ten temat także Trypućko, Próba rekonstrukcji, jw.

[20] Na ten temat por. m.in. M. J. Husung, F. A. Schmidt-Künsemüller, Geschichte des Bucheinbandes. W: Handbuch der Bibliotheks-Wissenschaft, Bd. 1, s. 782-848; także A. Lewicka-Kamińska, Dzieje oprawy książkowej w Polsce. Stan badań, problematyka, postulaty. W: Dawna książka i kultura, s. 144-168.

Prace cząstkowe nad dziejami opraw braniewskich były już prowadzone[21]. Jednakże traktowały one zbiór braniewski nie jako całość samoistną, ale jako fragment większej całości — mianowicie zbiorów polskich w Szwecji. Tymczasem Braniewo, jak każda biblioteka, wyróżnia się swoistymi, charakterystycznymi tylko dla niej, oprawami.

Opraw, które nazwałbym ściśle braniewskimi, jest niewiele. Trudno powiedzieć, czy zawsze było ich tak mało, czy też jest to tylko część zbioru. Są one bardzo indywidualne; posiadają dwa typy plakiet i przede wszystkim napis jednoznacznie wskazujący proweniencje. Plakieta podstawowa, sądzę, że starsza, posiada dwa warianty. Głównym elementem jest w owalu akronim IHS oraz atrybuty Męki Pańskiej; wymiar 11 lub 11,5 cm na 6 lub 6,5 cm, a wymiar owalu — 6,2 cm na 4,5 cm. W prostokącie (raczej — zwierciadle) w wariancie A pojawiają się w narożnikach symbole czterech ewangelistów, a w wariancie B — u góry głowa Chrystusa, u dołu — głowa putta. W dolnej części napis identyczny w obu wariantach: Colleigum [!]||Brunsbergese[!] Iesu Societatis || — na okładce przedniej; na tylnej — Collegium||Brunsbergense Iesu Societatts[!]||[22]. Okładka tylna ma trzy warianty: powtórzenie tłoku okładki przedniej[23], tłok obojętny[24], tłok związany z Braniewem, ale inny niż na okładce przedniej[25]. Ten ostatni wariant jest najciekawszy.

W prostokącie o wymiarach 11,2 × 6,4 cm jest plakieta następująca: w środku postać NMP z dzieciątkiem na ręku. NMP trzyma w prawym ręku berło, którym wskazuje na tarcze herbową w prawym, dolnym rogu (tłok o wym. 5,9 × 3,1 cm). Tarcza ta przedstawia herb Królestwa Szwecji — trzy korony, lew, w środku herb Wazów — snop. Wokół postaci NMP są tłoki wyobrażające m.in. studnię mądrości, źródło mądrości lub wody żywej (dół), u góry — zwierciadło bez skazy oraz pokonanego szatana. Po bokach: drzewo żywota, oazę(?), złoty dom, wieżę z kości słoniowej, świątynię Pańską, drzewo żywota wiecznego(?). Na plakiecie znajdują się jeszcze wyobrażenia raju lub bram rajskich(?), w tyle — jakieś miasto; w górnej części — niebo ze słońcem, księżycem, gwiazda betlejemska (bądź zaranna) oraz domem (mogącym być wyobrażeniem stajenki). Plakieta ma napis: Virgo virginum [p]orta ex regib[us] promissa fatribu[us] praefigurata mi-||raculis praenvtata oraclis(?) B||Congr[egatio] B[eat]ae Vir[ginis Mariae] Annun[ciatae] Coll[egii] Bruns[bergensis] ||. Napis ten wskazuje, że plakieta musiała powstać po powołaniu do życia Kongregacji NMP, a więc nie przed rokiem 1602[26].

Drugą, wyróżniającą się grupę opraw, stanowią oprawy związane z księgozbiorem Tomasza Wernera. Częściowo omówione w pracy I. Collijna dzielą się, zdaniem tego badacza, na trzy typy wskazujące jednak duże wzajemne podobieństwa[27]. Należy sądzić, że wszystkie te oprawy zostały wykonane w Lipsku na zamówienie właściciela. Dodatkowo wspierałby tę hipotezę argument, że np. te rękopisy, które powstały w Lipsku, a także pochodzące z omawianego zbioru inkubabuły odznaczają się bardzo podobnym sposobem zdobnictwa inicjałów[28].

---

[21] S. G. Lindberg, Reliures polonaise dans les bibliotheques suedoises de l'age gotique, de la renaissance et de la reforme. W: VIIIe Congres International des Bibliophilies. Varsovie, 23-29 juillet 1973. Varsovie 1983, s. 70-121 oraz il. 16-40; A. Heymowski, Reliures armoriees polonaises de l'epoque des Jagellon et des Vasa dans les collections suedoises, jw., s. 149-162 oraz il. 55-64.

[22] Tak w T. Klage, Disquisitiones ubiquisticae... Vilno 1645, Obr 65:131. Pierwszy wspomniał o tym typie oprawy Walde, jw. t. 1, s. 103. Przytacza go E. Laucevičius, w: tegoż, XV-XVIII a. knygu irišimai lietuvos bibliotekose. Vilnius 1976, s. 66, nr 257, 260A.

[23] Tamże.

[24] G. Scherer, Drei Tractate... Meyntz 1585. Obr 67:25.

[25] Np. Silvestro Mazzolini, Aurea rosa... Hagenau 1505, syg. Bokband 1500-t Polen 18; także Bernardinus de Bustis, Mariale, Strassburg, M. Flach, 26.07.1496. Obr 33:175.

[26] W tym roku powołano do życia Kongregację NMP w Braniewie, por. Matricula Congregationis Beatae Mariae Virginis in Braunsbergae, rps UUB H 166.

[27] Por. przyp. 9.

[28] Problem ten w dotychczasowych pracach na temat biblioteki w Braniewie (a także w pracach Collijna i Wojtkowskiego na temat biblioteki T. Wernera) nie był poruszany.

Pozostałe książki należące do zbioru braniewskiego nie charakteryzują się już tak jednolitymi oprawami. Można wśród nich wyróżnić pochodzące ze zbiorów tak znanych ludzi, jak Jan Dantyszek czy Stanisław Hozjusz[29]. Przewagę mają jednak oprawy dość konwencjonalne, które mogły być wykonywane w Braniewie, we Fromborku, bądź Dobrym Mieście lub w innej miejscowości na terenie Prus Królewskich[30].Część książek mogła być oprawiana w miejscu druku lub zakupu książek, ewentualnie — w Wilnie, Gdańsku lub Krakowie[31]. Ponieważ jednak można zauważyć powtarzalność wzorów należy sądzić, że były to przede wszystkim warsztaty miejscowe (acz trafiają się piękne przykłady opraw niemieckich i flamandzkich). Analiza książki dochodów i wydatków seminarium częściowo potwierdza ten sąd[32].

ZBIORY RĘKOPISÓW

Analiza danych zawartych u F. Hiplera, w *Sprawozdaniu*, oraz innych materiałach, m.in. studium T. Borawskiej a także katalogach rękopisów pozwoliła na określenie podstawowego zasobu rękopiśmiennego biblioteki w Braniewie[33]. Jest on niezwykle szczupły i obejmuje 20 samoistnych rękopisów oraz 6 współoprawnych z drukami. W skład tej grupy wchodzą rękopisy bezpośrednio związane z dziejami kolegium oraz biblioteki S. I. w Braniewie[34]; następną — stanowią rękopisy, które weszły do zbiorów biblioteki braniewskiej z donacji St. Hozjusza a pochodzące z biblioteki franciszkańskiej bądź T. Wernera[35].

W chwili obecnej nie są dostępne spisy wykonywane w trakcie kontroli biblioteki w Braniewie u schyłku XVI wieku; także A. Possevino wysoko ocenia zbiór rękopisów fromborskich a o Braniewie nie wspomina. Można przyjąć, że zbiór rękopisów nie był nigdy imponujący ani specjalnie ważny. Należy pamiętać, że kolegium zostało założone w roku 1565, zatem książka drukowana stanowiła wtedy od ponad stu lat przedmiot dość powszechnie używany. Jednak nie należy zapominać o bibliotece franciszkańskiej; z jej zbiorów pochodzi na pewno rękopis Profatiusa Judaeusa, a także kilka innych[36]. Zbiór T. Wernera został rozbity i część jego kolekcji trafiła do Fromborka, ale pochodzące z jego zbioru rękopisy, które zostały w Braniewie są bardzo cenne i interesujące. Co zatem stało się z pozostałą częścią zbioru rękopisów pofranciszkańskich? Czy „poszła na oprawy"? Czy uległa dalszemu rozproszeniu? Obie możliwości są, niestety bardzo prawdopodobne.

Nie należy przeoczyć jednak dość istotnego faktu, jakim jest istnienie w zbiorach Biblioteki Watykańskiej dużego zbioru rękopisów pochodzących z donacji królowej szwedzkiej, Krystyny[37]. Aby definitywnie odpowiedzieć, czy zbiór braniewski jest tak szczupły (jeśli chodzi o ręko-

[29] Pisali na ten temat m.in. Lindberg i Heymowski, por. przyp. 21; także Lichański, Katalog der Bibliothek, jw.

[30] Por. Lindberg, jw.

[31] Por. Lewicka-Kamińska, Dzieje oprawy książkowej, jw.; Kawecka-Gryczowa, Biblioteka ostatniego Jagiellona, jw. s. 91-99.

[32] Por. Liber rationum, k. 207 nn.

[33] Por. przyp. 1. Także M. Hedlund, Katalog der datierten Handschriften in lateinischer Schrift vor 1600 in Schweden. Bd. 1-2. Stockholm 1977, 1980; M. Andersson-Schmitt, Manuscripta mediaevalia upsaliensia. Übersicht über die C-Sammlung der Universitätsbibliothek Uppsala. Uppsala 1970, a także przygotowywany katalog rękopisów średniowiecznych biblioteki w Uppsali. Por. także T. Borawska, Katalog der ermländischen Handschriften in der Universitätsbibliothek Uppsala. *ZGAE* Bd. 44, 1988, s. 95-127.

[34] Znajdują się w dziale Historia Borussiae antiquae pod sygnaturami H 163 — H 170. Dołączyć do nich należy katalog biblioteki w Braniewie, sygn. U 274.

[35] Są to kodeksy zawierające dzieła św. Tomasza z Akwinu, św. Bonawentury oraz różne traktaty teologiczne i kazania, rps UUB C 184, C. 183, C 577.

[36] Są to rps UUB C 412 oraz rps w drukach: Obr Qq 97, Obr 31:257.

[37] Por. Hipler, jw. s. 161 nn. Rękopisy z tej kolekcji były opisane w dwu katalogach. Kodeksy łacińskie opisał jeszcze w XVIII wieku Bernard de Montfaucon, Bibliotheca bibliothecarum manuscriptorum nova. T. 1-2. Paris 1739, t. 1, s. 107 nn. Istnieje nowe wydanie

pisy) jak wskazałem, należałoby właściwie kolekcje ową przejrzeć. Nim się to uczyni powiedzieć można ogólnie, że zachowany szczątek biblioteki rękopisów prezentuje się interesująco i należy żałować, że o najstarszym okresie istnienia bibliotek w Braniewie praktycznie wiemy tak niezwykle mało.

ZBIORY INKUNABUŁÓW

Zbiór inkunabułów pochodzących z dawnej biblioteki jezuickiej w Braniewie a przechowywany w bibliotece uniwersyteckiej w Uppsali jest opisany w katologach I. Collijna i H. Sallandera[38]. Poza tym zbiorem kilka pozycje odnajdziemy w innych zbiorach, m.in. w Sztokholmie, Strängnäs, Vesteras[39]. Łącznie zbiór ten obejmuje 344 pozycje (dzieła). Trudno obecnie liczyć, aby jakaś duża grupa nieznanych inkunabułów mogła się jeszcze gdzieś odnaleźć, co nie wyklucza, że pojedyncze egzemplarze mogą być w bardzo wielu bibliotekach, nie tylko zresztą szwedzkich[40].

W obrębie zbioru inkunabułów wyróżnić trzeba znowu grupę pochodzącą z biblioteki T. Wernera[41] oraz dzieła pochodzące z biblioteki Mikołaja Kopernika[42]. Te ostatnie trafiły do zbiorów braniewskich z donacji Fabiana Emericha, przyjaciela M. Kopernika. wikarego katedry we Fromborku[43]. Odnajdujemy tu także książki pochodzące z kolekcji J. Dantyszka, St. Hozjusza oraz innych znanych osób[44].

Wśród inkubanułów są zarówno dzieła popularne, które odnajdziemy w wielu bibliotekach, lecz są także dzieła rzadkie, jeśli nie unikatowe. Część z nich wyróżnia się pięknymi oprawami i zdobieniami. Liczne notatki i glosy świadczą dobitnie, że zbiór inkunabułów był intensywnie wykorzystywany i ceniony. Wcześniej prowadzone badania m.in. przez I. Collijna zostały obecnie wzbogacone o opisy cech wyróżniających książki z Braniewa (m.in. iluminacje, oprawy, noty, glosy itd.). Udało się wcześniejsze dane uzupełnić informacjami na temat m.in. nie ujawnionych dotąd defektów, miniatur, bądź interesujących wyklejek a także drzeworytów, które zostały doklejone na oprawy poszczególnych książek[45].

---

obejmujące wyłącznie rękopisy z kolekcji królowej Krystyny, Les manuscrits de la Reine de Suede du Vatican. Reedition du cataloque de Montfaucon et cotes actuelles. Watykan 1964 (Studi e Testi 238). Kodeksy greckie opisał H. Stevenson sen., Codices manuscripti graeci Reginae Suecorum et Pii PP II Bibliothecae Vaticanae. Romae 1888. W tym drugim katalogu żaden z rękopisów nie posiada proweniencji warmińskich, w pierwszym — proweniencje w ogóle nie są podane.

[38] I. Collijn, Katalog der Inkunabeln der Königlichen Universitätsbibliothek zu Uppsala. Uppsala, Leipzig 1907; H. Sallander, Katalog der Inkunabel der Königlichen Universitätsbibliothek zu Uppsala. Uppsala 1953.

[39] I. Collijn, Katalog der Inkunabeln der Königlichen Bibliothek in Stockholm. T. I. Stockholm 1914; tenże, Katalog öfver Västeras läroverksbiblioteks inkunabler. Uppsala 1904; tenże, Katalog öfver Linköping stifts-och läroverksbiblioteks inkunabler. Uppsala 1909. Także H. Aminson, Bibliotheca templi Strengnesensis... Stockholm 1863; tenże: Bibliotheca templi Strengnesensis. Supplementum... Stockholm 1863.

[40] Pisali na ten temat m.in. Walde w *NTBB* 29 (1942), s. 215 nn; Trypućko, Próba rekonstrukcji, jw.; Borawska, Dawne książki warmińskie; jw.

[41] Por. przyp. 9.

[42-43] P. Czartoryski, The Library of Copernicus. W: Studia Copernicana. XVI. Science and History. Studies in Honor of Eduard Rosen. Wrocław 1978, s. 355-396.

[44] Por. przyp. 12, 38.

[45] O dwu pisał Collijn, Zwei Kupferstiche des „Meisters mit den Bandrollen" in der Kgl. Universitätsbibliothek zu Uppsala. *Repertorium für Kunstwissenschaft,* XXVII, 1905, s. 463-464; niestety, jest więcej tego typu drzeworytów, a nawet rysunków odręcznych, por. sygn. Obr 33:192. Odrębny problem stanowią karty pergaminowe, w które oprawiano w XVI i XVII w. książki z biblioteki w Braniewie.

DRUKI XVI I XVII WIEKU

Zbiór ten, ilościowo największy (obejmuje on ok. 1600 dzieł) jest niestety najsłabiej dotąd rozpoznany. Informacje na temat poloników z tego zbioru zawarte zostały (w pewnym tylko zakresie) we wcześniejszym katalogu J. Trypućki[46]. Jednakże poza tą informacją brak było jakichś pełniejszych opracowań, bowiem zawarte w pracach J. Kolberga, F. Hiplera, H. Keferstein miały charakter zbyt ogólny i wyrywkowy, aby mogły stanowić jakąkolwiek informację na temat całości zbioru[47].

Podstawową grupę dzieł w księgozbiorze stanowią oczywiście prace o tematyce, najogólniej mówiąc religijnej. Przede wszystkim wymienić tu trzeba wydania i tłumaczenia Biblii, konkordancje, postylle. Obok tych książek wymienić należy zbiory kazań, traktaty teologiczne; z powodów oczywistych nie odnajdziemy w bibliotece z Braniewa prac teologów protestanckich. Warto wskazać, że z dzieł Marcina Lutra jest tylko tzw. *Mały Katechizm*, a studia Filipa Melanchtona, to wyłącznie prace filologiczne[48]. Odnotować należy natomiast duży zbiór literatury polemicznej, ale wyłącznie katolickiej, co więcej — pisanej przeważnie przez jezuitów. Jednakże zbiór kolegium braniewskiego, w sumie, przynosi książki ważne i reprezentatywne dla tego kręgu zagadnień.

Jak reprezentowane są inne działy? Zacznijmy od działu humanistycznego. *Ratio studiorum*[49] określało dość precyzyjnie jakie, a właściwie — czyje książki winny znaleźć się w bibliotece i być przedmiotem bądź nauczania (jako podręczniki), bądź lektur uzupełniających. Do tych ostatnich zaliczany był cały podstawowy kanon literatury klasycznej — greckiej i rzymskiej (por. *Aneks*). Jako przypadkowy odnotować musimy brak wydania Platona, egzemplarz bowiem braniewski przekazany został do biblioteki Kolegium S. I. w Wilnie[50].

Działami, które były dobrze reprezentowane w bibliotece braniewskiej były astronomia, matematyka i medycyna[51]. W dziale medycznym uderza duża grupa dzieł z zakresu zielarstwa; odntowujemy prace z dziedziny chirurgii, a także rozprawy Paracelsusa.

Jeśli chodzi o dział astronomii i matematyki, to, jak sądzę, także posiada on dzieła ważne. Brak jest pracy M. Kopernika, to zrozumiałe; jednakże inne rozprawy które odnajdujemy w tym zbiorze należą do ważnych nie tyko w tamtej epoce. Oczywiście wśród prac z tego zakresu znajdują się dzieła raczej o praktycznym nastawieniu, a więc np. traktaty o zegarach słonecznych czy almanachy astronomiczne[52]. Wskazywałoby to na praktyczne a nie teoretyczne nastawienie studiów w Braniewie[53].

---

[46] J. Trypućko, Polonica vetera Upsaliensia: Cataloque des imprimes polonais ou concernant in Pologne des XVe, XVIe, XVIIe et XVIIIe siecles conserves a la Bibliotheque de l'Universite Royale d'Upsala. Uppsala 1958.

[47] Por. przyp. 1, także H. Keferstein, Dzieła historyczne w Bibliotece Kolegium Jezuickiego w Braniewie (w świetle inwentarza z lat 1570-1605). *Rocznik Elbląski* X, 1985, s. 231-296.

[48] Są to: M. Luther, Enchiridion. Der kleine Catechismus. Brunsbergae 1590; F. Melanchton, Argumenta seu dispositiones in Eclogas Virgilii... Görlitz 1569; tegoż: In M. T. Ciceronis epistolas...familiares...argumenta. Görlitz 1569; tenże: Libellus Graecae grammaticae. Leipzig 1562.

[49] Por. Ratio studiorum; także oba cytowane dzieła Possevina.

[50] Por. Catalogus librorum, rps UUB U 274, k. 87v — Plato latinus in fol: a Viln. colegio. Por. Aneks.

[51] Por. Aneks.

[52] Mam tu na myśli m.in. S. Münster, Rudimenta mathematicae... Basileae 1551 czy J. Stade, Ephemerides... Col. Agrippinae 1556; tegoż, Tabulae Bergenses... Col. Agrippinae 1560.

[53] Por. przyp. 2 i 7.

Dział historyczny[54] zawiera także prace podstawowe o charakterze kompendiów przynoszących pewną summę wiedzy na tematy nie tylko z historii świata, ale także geografii itp[55].

Dział językoznawczy[56] zaopatrzony był dobrze, acz nieco jednostronnie. Uderza w doborze księgozbioru przewaga słowników, podręczników z zakresu gramatyki, retoryki bądź oratorstwa[57]; w obu wskazanych działach, poza zresztą wąsko interpretowany kanon *Ratio studiorum*, biblioteka nie wyszła[58].

Przejdźmy wreszcie do poloników, bowiem ta grupa dzieł winna być bardziej zindywidualizowana[59]. Powiedzmy od razu, aby nie być posądzonym o polonocentryzm, że praktycznie nie ma w zbiorze prac na temat Szwecji i Szwedów, co jest o tyle zaskakujące, że przecież Szwecja miała być jednym z terenów ekspansji zakonu. Dział poloników zresztą także nieco zaskakuje, jeśli chodzi o dobór nazwisk i dzieł[60]. Autorzy polscy, których odnajdujemy w zbiorze braniewskim, to bądź autorzy piszący na tematy religijne, bądź autorzy prac historycznych (w najszerszym znaczeniu tego słowa)[61]. Taki dobór, który pomija m.in. Jana Kochanowskiego czy utwory literackie Klemensa Janicjusza jest zupełnie zrozumiały w świetle wskazań *Ratio studiorum*, które nakazywało właśnie poznawanie przede wszystkim najlepszych dzieł literatury klasycznej. Literatura współczesna jest reprezentowana utworami niezwykle przypadkowymi, m.in. literaturą panegiryczną[62].

ZAKOŃCZENIE

Ogólna charakterystyka takiego zbioru, jak biblioteka w Braniewie, przed definitywnym zakończeniem prac nad katalogiem jest niezwykle trudna. Dodatkową trudność stanowi fakt braku jakichkolwiek jednoznaczych sposobów wartościowania zbiorów bibliotek (w dawnych wiekach). Można natomiast śmiało powiedzieć, że wartość historyczna biblioteki jest nieoceniona. Nawet gdy zestawimy ją z innymi wielkimi książnicami humanistycznymi, to jak sądzę na ich tle Braniewo nie wypadnie niekorzystnie. Biblioteka w Braniewie posiada bowiem nieoszacowaną wartość właśnie jako biblioteka Kolegium. Ukazuje ona doskonale jaką formację intelektualną kształtowano w murach uczelni braniewskiej, jaki był świat intelektualnych odwołań i doświadczeń adeptów tej uczelni. Ma to olbrzymie znaczenie, bowiem ci ludzie kształtowali blisko dwa wieki historii nie tylko Polski, ale i Europy.

Uppsala, Warszawa, grudzień — luty 1988, 1989 r.

---

[54] Por. K e f e r s t e i n, Dzieła historyczne, jw.

[55] Tamże.

[56] Mam tu na myśli przede wszystkim dział zatytułowany w katalogu rękopiśmiennym jako Grammatici.

[57-58] Por. Ratio studiorum, oraz P o s s e v i n o, Bibliotheca selecta.

[59] Por. T r y p u ć k o, Próba rekonstrukcji, jw.; t e g o ż, Polska klosterbibliotek, jw.; także L i c h a ń s k i, Katalog der Bibliothek, jw.

[60] Wśród polskich autorów nie odnajdujemy bowiem wielu nazwisk znanych i uznanych w XVI i na początku XVII wieku autorów. Por. przypis poprzedni.

[61] Tamże.

[62] Do takich zaliczyć trzeba np. Serenissimo Rodolphi II Hungarine, Bohemiceque Regi... a Collegio Viennensi Societatis Iesu. Viennae 1575, Obr 59:141(26); Gratulationes Serenissimo... Stephano I. Regi Poloniae... a studiosis Collegii Vilnensis S. I. Vilnae 1579, Obr 59:141(32).

ANEKS

1. J. TRYPUĆKO, POLONICA VETERA UPSALIENSIA. UPPSALA 1958, s. 71, n. 88.

Hozjusz (Hosius), **Stanisław.** Catholici cuiusdem et orthodoxi iudicium et censura, de iudicio & censura ministrorum Tygurinorum & Heydelbergensium, de dogmate contra adorandam Trinitatem in Polonia [anonyme]. Coloniae, M. Cholinus, 1565. In-12°.256 p. [2 ec.]. [Coll. Brunsb.] — Estr. XVIII 278 [1107]

— Confessio catholicae fidei Christiana: vel potius explicatio quaedam confessionis [anonyme]. Moguntiae, Fr. Behem, 1557. In-Fo. (12) p. CCCXXII f., (47) p. — Estr. XVIII 278. [1108]
Dédicace de Mikołaj Dzierzgowski.

— Même ouvrage. Viennae in Austria, 1560. In-Fo. (19), CCCXLII, (75) p. Estr. XVIII 280. [1109]
Propriété de Benedictus Herbert Neapolitanus, ensuite du Coll. Posn.

— Même ouvrage. Parisiis, J. Puteanus, 1561. In-12°. (80) p., 427 f., (9) p. — Spraw. 295 [*1110]

— Même ouvrage. Viennae Austriae, M. Zimmerman, 1561. (20) p., CCCLVI f., (77) p. [Coll. Posn.] — Estr. XVIII 280. [1111]

— Même ouvrage. Antverpiae, J. Stelsius, 1561. (101) p., 423 f. — Estr. XVIII 280. [1112]

— Même ouvrage, 1563. In-12°. (88) p., 449 f., (20) p. — Estr. XVIII 281. [1113]

— Même ouvrage. Romae, P. Manutius, 1565. In-Fo. (11), 507, (18) p. [Coll. Brunsb.] — Estr. XVIII 280. [1114]

— Confessio fidei catholicae christiana authoritate Synodi provincialis quae habita est Petricoviae... Pars prior [anonyme]. Cracoviae, M. Scharffenberger, 1553. (14) p., CCXXXVIII f., (28) p. — Estr. XVIII 278. [1115]
Dédicacae de Mikołaj Dzierzgowski. Coll. Brunsb.

— Confession, das ist: Ein christliche Bekantnuss des catholischen Glaubens... durch Johann zü Wege... in das Teutsch gebracht. Zu Ingolstadt, A. und S. Weyssenhorn, 1560. In-Fo. (25) p., CCCLXXIX f., (18) p. [Coll. Brunsb.]. — Estr. XVIII 281–2. [1116]

— Confutatio prolegomenon Brentii... Secunda editio. Coloniae. M. Cholinus, 1560. (34), 567 p. [Coll. Brunsb.]. — Estr. XVIII 283. [1117]

— Confutatio prolegomenon Brentij... Cui accessit libellus De expresso Dei verbo, & Dialogus de eo, num calicem laicis & uxores sacerdotibus permitti... fas sit. Lugduni, G. Rovillius, 1564. (14), 669, (40) p. — Estr. XVIII 283. [1118]
P. 601: poésie latine de Michael Scrinius Dantiscanus.

— De expresso Dei verbo. Ad Serenissimum Dominum. Dominum Sigismundum Augustum. Dilinge, S. Meyer, 1558. (261) p. [Coll. Brunsb.] — Estr. XVIII 284–5. [1119]

— Même ouvrage... Dilingae exhudebat Sebaldus Mayer, sumptibus Christophori Schick. Anno dni M.D.LX. In-12°. (15) p., 120 f. [2 ex.]. [*1120]

— De expresso Dei verbo. Authore in Christo P.D. Stanislao Hosio. Lovanii, B. Gravius, 1559. (157) p. [Coll. Rig.] — Estr. XVIII 285. [1121]

— De expresso Dei verbo, libellus his temporibus accommodatissimus. Item Dialogus trimembris. Parisiis, J. Fouchterius, 1560. In-16°. 171, (13) f. [Coll. Brunsb.] — Estr. XVIII 285 [1122]

— De origine haeresium nostri temporis... Mich. Scrinius Dantiscanus Prussiae Lectori [une poésie]. Lovanii, P.S. Tiletanus, 1559. 71 f. — Estr. XVIII 291. Spraw. 295. [1123]

— Dialogus de eo, num calicem laicis, et uxores sacerdotibus permitti... fas est. Dilingae, S. Meyer. 1559. In-12°. (268) p. [2 ex.]. — Estr. XVIII 284. [1124]

— Même ouvrage, 1560. In-12°. (173) p. [2 ex.]. — Estr. XVIII 284. [1125]

— Dialogus pius et doctus de communione sacrae Eucharistiae sub utraque specie. Lovanii, M. Verhasselt, 1558. In-16°. (2), 256, (3) p. — Spraw. 294–5. [*1126]
Poésie latine de Michael Scrinius Dantiscanus au verso du titre. De la bibliothèque de Warmie.

— Opera omnia... cura & diligentia D. Doctoris Henrici Dunghaei ... edita. Antverpiae, J. Stollius, 1571. In-Fo. (12), 383, (24) p. [Coll. Posn.] — Estr. XVIII 288–9. [1127]

— Opera omnia hactenus edita... cura & opera Alemanii Fini Cremensis excusa. Venetiis, D. Nicolinus, 1573. In-Fo. (12), 365, (13) f. — Estr. XVIII 280. [1128]
«Ex libris Serenissimi Regis Sigismundi.»

— Opera omnia in duos divisa tomos. [I]. Coloniae, M. Cholinus, 1584. In-Fo. (32), 757, (33) p. — Tomus secundus... opera & studio Stanislai Rescii. 1584. (15), 496 p. — Estr. XVIII 289–90. [1129]
T.I: Préface de l'éditeur; T.II: dédicace de St. Rescius; p. 485–491: Epistola Stanislai Rescii, De transitu et dormitione ... Stanislai Hosii... ad Joannem Hosium de Bezdanij ainsi que deux autres lettres et une poésie «De obitu magni Stanislai Hosii Cardinalis» du même auteur.

— Opera quae hactenus extiterunt omnia... cura & opera... Henrici Dunghen. Antverpiae, J. Stellius, 1566. In-Fo. (12), 363, (29) p. [Coll. Posn.]. — Estr. XVIII 288. [1130]

— Opus elegantissimum varias nostri temporis sectas & haereses ab origine recensens. Parisiis, J. Foucherius, 1559. 78 f. — Estr. XVIII 290–1. [1131]

— Orationes IV. Cracoviae, A. Petricovius, 1599. (40) p. — Estr. XVIII 291. [1132]

— Même ouvrage, v. 628.

— Sechs christliche catholische, unnd zu dieser Zeit sehr nützliche Predigen. Zu Cöllen, M. Cholinus, 1567. In-12°. [2 ex.] — Estr. XVIII 291. [1133]

— Verae, christianae, catholicaeque doctrinae solida propugnatio. Coloniae, M. Cholinus, 1558. In-Fo. (18), 405, (1) p. — Estr. XVIII 291–2. [1134]

— v. * 575, 693, 694, 723, *1014, *1306, *1441, *2487, 2535.

Kromer (Cromerus), **Marcin.** Beschreibung des Königreichs Polen, mit einigen Anmerckungen herausgegeben von Andreas Schott. Leipzig, J. Schuster, 1741. (8), 286, (16) p. — Estr. XX 276. [1420]
Dédicace de Gottfr. Lengnich.

— Catecheses, sive institutiones duodecim, de septem Sacramentis. Coloniae, M. Cholinus, 1571. In 12°. (86) p. [2 ex. Coll. Brunsb.] — Estr. XX 277. [1421]

— Christliche getrewe Ermanung, fürnemlich der alten Christlichen Religion halben... Aus den Latein verteutscht durch M. Stephanum Agricolam Augustanum. Dilingen, S. Mayer, 1560. In-16°. (103) p. — Estr. XX 278. [1422]

— De falsa nostri temporis, et vera Christi religione. Dilingae, S. Mayer, 1559. (308) p. — Estr. XX 282. [1423]

— De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. Adiecta est in fine... funebris oratio, Sigismundi Regis vitam compendiosè complexa. Basileae, J. Oporinus, 1555. (8), 702, (40) p. — Estr. XX 280. [1424]
P. 674, poésie latine de J. Dantiscus. De la bibliothèque de Rantzaw.

— Même ouvrage. Accessit modo iudicium Francisci Robertelli Utinensis de authore & libro. Basileae, J. Oporinus, 1558. In-4°. (12), 719, (71) p. [Coll. Posn.] — Estr. XX 280 [1425]

— Même ouvrage. 1568. In-Fo. (12), 468, (63) p. — Estr. XX 280. [1426]
Hors texte, une poésie latine de J. Dantiscus. Prov.: Severinus Vellesus, An. 1634.

— De Sigismundo I rege Polonorum oratio. 1619, v. * 1340.

— De spledissimo Christi Jesu triumpho carmen. Cracoviae, H. Victor, 1533. (7) p. — Estr. XX 277. [1427]
Nombreuses annotations latines en marge.

— De vera et falsa religione colloquiorum liber tertius. Dilingae, S. Mayer, 1561. (348) p. [Coll. Brunsb.] — Estr. XX 282. [1428]

— Deliberatio Lucretiae Romanae post vim Sexti Tarquinii. Consolatio... Joanni Choinio... in morte patris scripta. Cracoviae, H. Victor, 1541 [par erreur 1561]. 10 f. — Estr. XX 277. [1429]
Dédicace de l'éditeur.

— Eine Kirche Ordnung, 1612, v. 506.

— In funere Sigismundi Primi Oratio, 1613, v. 1871.

— Mitnächtischer Völckeren Historien... durch Heinrich Pantaleon ... verteütschet, gemehret, und in truck verordnet. Basel, H. Petri und P. Perna, 1562. In-4°. (20), CCCCLVIII, (12) p. — Estr. XX 285. [1430]

— Orechovius, sive de coniugio et coelibatu sacerdotum commentatio. Coloniae, M. Cholinus, 1564. In-12°. 102 p. [Coll. Posn.]. — Estr. XX 279–80. [1431]

— Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus, et republica regni Polonici libri duo. Coloniae, M. Cholinus, 1577. In-12°. (14), 234 p. — Estr. XX 281. [1432]

— Même ouvrage. Coloniae Agrippinae, Birckmann, 1589, In-4°. (10) p., 2 cartes, 845, (55) p. — Estr. XX 281–2. [1433]
En plus de différents écrits de Kromer, on a ici les travaux suivants: P. 531–618: Bernardii Vapovii Fragmentum Sigismundi senioris regis Poloniae, res gestas, Cromeri descriptione posteriores, continuans. Nunc primum in lucem editum (dédicace de Thomas de Plaza). — P. 628–688: Philippi Callimachi de rebus gestis a Wladislao Polonorum atque Hungarorum Rege libri tres. — P. 688–693. Stanislai Karnkovii, de modo et ordine electionis novi Regis apud Varsowiam habita 1573, epistola. — P. 694–701. Du même auteur, ad Henricum Valesium... Panegyricus. — P. 701–720: In funere D. Sigismundi Augusti... Oratio Joannis Demetrii Solicovii. — P. 720: In obitum Sigismundi Augusti... carmen Jacobi Heliae Galli. — P. 720–731: Probi et Galliae ac Poloniae amantis viri, ad Gallos et Sarmatos oratio [par J. D. Solikowski]. — P. 733–837: Reinoldi Heidenstelnii, De bello Moscovitico Commentariorum libri sex. — P. 838–846: Christophori Varsevicii In obitum Stephani I... oratio. — Avant le texte, poésies latines d'Andreas Schoneus et de Franciscus Robortellus, ainsi qu'une carte de Pologne par Wenceslaus Grodeccius.

— Même ouvrage, v. 2171, 2172.

— Sermones tres synodici. Coloniae, M. Cholinus, 1566. In-12°. (204) p. [Coll. Brunsb.]. — Estr. XX 283–4. [1434]
Dédicace de Thomas Plaza.

— Zwelf Christliche underrichtunge, oder underweysunge, von den Heiligen Sacramenten. Cölln, M. Cholinus, 1571, In-12°. (149) p. [Coll. Brunsb.]. — Spraw. 306. [*1435]

— v. *32, 35, 315, 693, 694, 1084, 1188–1195, *1261, *1306, 1630, 1724, *1779, 1988.

2. H. A M I N O N: BIBLIOTHECA TEMPLI STRENGNESIS. STOCKHOLM 1863 s. 15 n.

H o z j u s z Stanisław (H o s i u s Stanislaus)

OPERA OMNIA.
— Antuerpiae, in aedibus viduae et haeredum
I. Stelsii. 1566. 2°
E. 18.288 Aminson CVIII. Strängnäss F. 69
Prov.: Coll. Braunsb. Soc. Iesu
Iohann Matthiae
— Antuerpiae, in aedibus viduae et haeredum I. Stelsii.
1571. 2°
E. 18.288-289 Aminson 337 Strängnäss F. 141
Prov.: I. Matthiae
— ? (Venetiis 1573). 2°
Egz. zdefektowany
E. 18.289 Aminson 337 Strängnäss F. 122
Prov.: (Coll. Braunsb. Soc. Iesu lub Coll. Olom. S. I.)

CONFESSIO CATHOLICAE FIDEI CHRISTIANA.
Antuerpiae, in aedibus I. Stelsii.
1559. 8°
E. 18.279 Aminson 337 Strängnäss 0.37
Prov.: Coll. Olom. S. I.
— Lugduni, G. Rovillium, 1562. 8°
E. 18.281 Aminson 337 Strängnäss 0.36
Prov.: Coll. Olom. S. I.
— Coloniae, M. Cholinus, 1573.8°
E. 18.281 Aminson 337 Strängnäss 0.38-39
Prov.: (?) Coll. Olom. S. I.

CONFESSION, DAS IST EIN CHRISLICHE BEKENTNUSS [!] DES CATHOLISCHEN GLAUBENS.
Durch Johann zu Wege. Ingolstadt, A.U.
S. Weyssenhorn, 1560. 2°
E. 18.288 Aminson 337 Strängnäss F. 123
Prov.: Coll. Olom. S. I.

SECHS CHRISTLICHE CATHOLISCHE PREDIGTEN.
Coloniae, M. Colinus, 1567. 8°
E. 18.291 Aminson 337 Strängnäss 0.320

K r o m e r Marcin (C r o m e r u s Martinus)

ORECHOUIUS SIUE DE CONIUGIO ET COELIBATU SACERDOTUM COMMENTATIO.
Coloniae, M. Cholinus, 1564. 8°
E. 20.279-280 Aminson 188 Strängnäss 0. 485
Prov.: Coll. Olom. S. I.
Ioh. Mathiae

SERMONES TRES SYNODICI CUM ADIUNCTIS ALIQUOT ALIIS ET CARMINE IUUENILI DE RESURECTIONE CHRISTI.
Coloniae, M. Cholinus, 1566. 8°
E. 20.283-284 Aminson 189 Strängnäss 0.25
Prov.: Coll. Olom. S. I.
Ioh. Matthiae

POLONIA
Francofurti, A. Wechelius, 1575. 2°
E. 20.281 Aminson 188 Strängnäss F. 367
Prov.: Ioh. Matthiae

EPISTOLAE DUAE [...] STANISLAI HOSII [...] M. CROMERI[...] AD SERENISS. REGEM, PROCERES, EQUITESQUE POLONIS IN COMITIIS VARSHAVIENSIBUS CONGREGATES.
Coloniae, M. Cholinus, 1564, 8°
E. 18.284 Aminson 188, 337 Strängnäss O. 485

PHOCYLIDES POEMA ELEGANTISSIMUM PRAECEPTA VITAE DEGENDAE CONTINES GRAECAE CUM INTERPRETATIONE LATINA M. CROMERI.
M. CROMERI ALIQUOT EPIGRAMATA AD FINEM ADIUNCTA.
H. Wietor, 1536. 4° Cracoviae
E. 24.226 Aminson 188 Strängnäss Q.74

3. KSIĄŻKI Z BIBLIOTEKI KOLEGIUM S. I. W BRANIEWIE

H o z j u s z Stanisław (H o s i u s Stanislaus)

CATHOLICI CUIUSDAM ET ORTHODOXI IUDICIUM ET CENSURA DE DOGMATE CONTRA ADORANDAM TRINITATEM.
Coloniae, M. Cholinus, 1565. 8°
E. 18.278 Trypućko 1167 UUB Obr 65.344
Prov.: Collegii Braunsberg. inscriptus Cato

CONFESSIO CATHOLICAE FIDEI CHRISTIANA.
Roma, P. Manutius, 1565. 2°
E. 18.280 Trypućko 1114 UUB Bokband 1500-t
Tyskland Fol. 7
Prov.: Stanislaus Card. Varm. Hosius (superexlibris) Collegii Braunsberg. Societ. Iesu
Oprawa: Skóra brązowa, tłoczenia złotem, trzy proste ramki. Na okładzinie wierzchniej napis: CONFESSIO FIDEI data: 1566; po środku — okrągły tłok przedstawiający Słońce w okolu z liści. Okładzina tylna: herb właściciela z napisem w okolu: STANISLAVS. HOSIVS. CARDINALIS. VARMIENS.

CONFUTATIO PROLEGOMENA BRENTII. SECUNDA AEDITIO [!].
Coloniae. M. Cholinus, 1560. 4°
E. 18.283 Trypućko 1117 UUB Obr 66.89
Prov.: Collegii Braunsbergen. SO. IESV

DE EXPRESSO DEI VERBO.
Dillingen, S. Meyer, 1558. 4°
E. 18.284-285 Trypućko 1119 UUB Obr 36.173
Prov.: D. Fabiani, Coll. Braunsbergensis Soc. Iesu
— Paris, J. Foucherius, 1560. 8°
E. 18.285 Trypućko 1122 UUB Obr 66.353
Prov.: Col. Brauns. Soc. Ie.

DIALOGUS DE EO NUM CALICEM LAICIS ET UXORES SACERDOTIBUS PERMITTI, AC DIUINA OFFICIA UULGARI LINGUA PERAGIFAS SIT.
Dillingae, S. Mayer, 1559. 8°
E. 18.284 UUB Obr 65.125
Prov.: Collegii Braunsbergens. Societatis Iesu
Oprawa w skórę brązową, tłoczenie złotem, ramka z wizerunków Apolla i muz (wym. 3,5 x 1,5). Okładzina wierzchnia napis: DIALOGVS DE EO NVM CALI. Na obu okładzinach po środku tłok z półfigurami (wym. 3,5 x 1,5) Dawida, Św. Piotra, Św. Pawła, Mojżesza. Ślady klamer.

Kromer Marcin (Cromerus Martinus)

CATECHESES SIUE INSTITUTIONES DUODECIM.
Coloniae, M. Colinus, 1571. 8°
E. 20.277 Trypućko 1421 (2 egz.) UUB
Prov.: Coll. Braunsb. S. I. Stockholm, Kungl. Bibl.

POLONIA.
Coloniae, M. Colinus, 1577. 8°
E. 20.281 Trypućko 1432 UUB D. 414
Prov.: Venti dnō Valentino Sculteti Concionatori Varmien. Thomas Plaza pleb. S. Steph. [...] D. Walentino iure donationis rediit ad Michaelu Neandrū.
Inscriptio: Cat: Coll: Brunsb. Soc. Iesu. 1608 18 Maii.

SERMONES TRES SYNODICI CUM ADIUNCTIS ALIQUOT ALIIS ET CARMINE IUUENILI DE RESURECTIONE CHRISTI.
Coloniae, M. Cholinus, 1566. 8°
E. 20.283–284 Trypućko 1434 UUB
Stockholm, Kungl. Bibl.

ZWELF CHRISLICHE UDERRICHTUNGE ODER UNDERWEYSUNGE VON DEN HEILIGEN SACRAMENTEN.
Coloniae, M. Cholinus, 1571. 8°
E. 20 Trypućko 1435 Sprawozdanie 306(78)
UUB Obr 68.424
Prov.: Coll: Braunsb. S. I.

4. ANEKS — WYKAZ AUTORÓW KSIĄŻEK Z BIBLIOTEKI KOLEGIUM S.I. w BRANIEWIE

Aby lepiej przedstawić niektóre działy znajdujące się w zbiorach Biblioteki Kolegium S. I. w Braniewie a przechowywane obecnie w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali podaję niniejsze wykazy. Obejmują one wyłącznie nazwiska autorów, a w wypadku wydań XV-wiecznych — numery katalogu I. Collijna (por. przyp. 38).

Autorzy klasyczni

Aesopus (Coll. Upps. 22, 24), Aristoteles (Coll. Upps. 147, 151, 162). Boethius (Coll. Upps. 341, 344), Cassiodorus (Coll. Upps. 412, 413), Columella (Coll. Upps. 443), Diomedes (Coll. Upps. 492), Donatus (Coll. Upps. 504), Iuvenalis (Coll. Upps. 917), Persius (Coll. Upps. 1157), Pseudo-Phalaris (Coll. Upps. 1243), S. C. Plinius (Coll. Upps. 1242), S. C. C. Plinius (Coll. Upps. 1243), Pomponius Laetus (Coll. Upps. 1251), Ptolemaeus Claudius (Coll. Upps. 1275), M. F. Quintilianus (Coll. Upps. 1282), L. A. Seneca (Coll. Upps. 1341), Silius Italicus (Coll. Upps. 1350), P. P. Statius (Coll. Upps. 1313).

Tychże autorów wydania XVI i XVII wieczne

Aeschylos, Aesopus, Aphthonios, Apuleius, Aristoteles, Boethius, C. I. Caesar, M. P. C. Cato, A. C. Celsus, M. T. Cicero, Pseudo-Demetrios, Demosthenes, Diogenes Laertios, Diomedes, Dionisius Halicarnensis, Dioscorides, Euclides, L. I. Florus, A. Gellius, Hermogenes, Herodianos, Hesiod, Homer, F. Q. Horatius, Isokrates, Iustinianus, M. I. Iustinus, Iuvenalis, T. Livius, Lukianos, M. A. Lucanus, M. V. Martialis, P. N. Ovidius, A. F. Persius, Plutarch, Polybios, Ptolemaeus Claudius, M. F. Quintilianus, C. C. Sallustius, L. A. Seneca, C. T. Suetonius, C. Tacitus, P. A. Terentius, Theokritos, Thukidydes, P. R. Vegetius, P. M. Vergilius, Xenophont.

Autorzy dzieł z zakresu astronomii i matematyki

Rękopis — Profatius Iudaeus, *Almanach* (1302).

J. Gerson (Coll. Upps. 603), Johannes de Sacrobosco (Coll. Upps. 847)

Autorzy dzieł z tychże zakresów wydawani w XVI i XVII wieku

Johannes Martinus Blassius, Christophorus Clavius, Euclides, Jean d'Etáples Le Févre, Sebastian Münster, Adam Ries, Johannes de Sacrobosco, Jean Stade, Johann Staeffler, Paolo Veneto (pominięte zostały komentarze do dzieł klasycznych, m.in. traktatów Arystotelesa).

Autorzy dzieł z zakresu medycyny.

Arnoldus de Villa Nova (Coll. Upps. 165), Bernardus de Gordonio (Coll. Upps. 286).

Autorzy dzieł z tego zakresu wydanych w XVI i XVII wieku Johannes Actuarius, Johann P. A. Agricola, Trallianus Alexander, Donatus Antonius Altomarius, Lustitanus Amatus, A. C. Celsus, S. Champier, Clementius Clementinus, Realdo Colombo, Valerius Cordus, Johann von Cube, Johann Dantz, Dioscorides, Johann Dryander, Lorenz Friese, Conrad Gesner, Sebastian de Monteux, Franciscus Emericus Oppavianus, Paracelsus, Eucharius Rösslin, Walter Hermann Ryff, Alban Thorer, Philip Ulstad, Johann de Vigo. Należy także odnotować dzieło zbiorowe: Medicorum praestantissimorum monumenta sive tractatus. Padwa 1571-1574.

5. REPRODUKCJA OPRAWY Z SUPERKSLIBRISEM STANISŁAWA HOZJUSZA, EGZEMPLARZ ARISTOTELES: RHETORICA. TRAD. G. DE MORBECA. (LIPSIAE, J. THANNER CA. 1499), 2°, sygn. UUP OBR 35[b]167

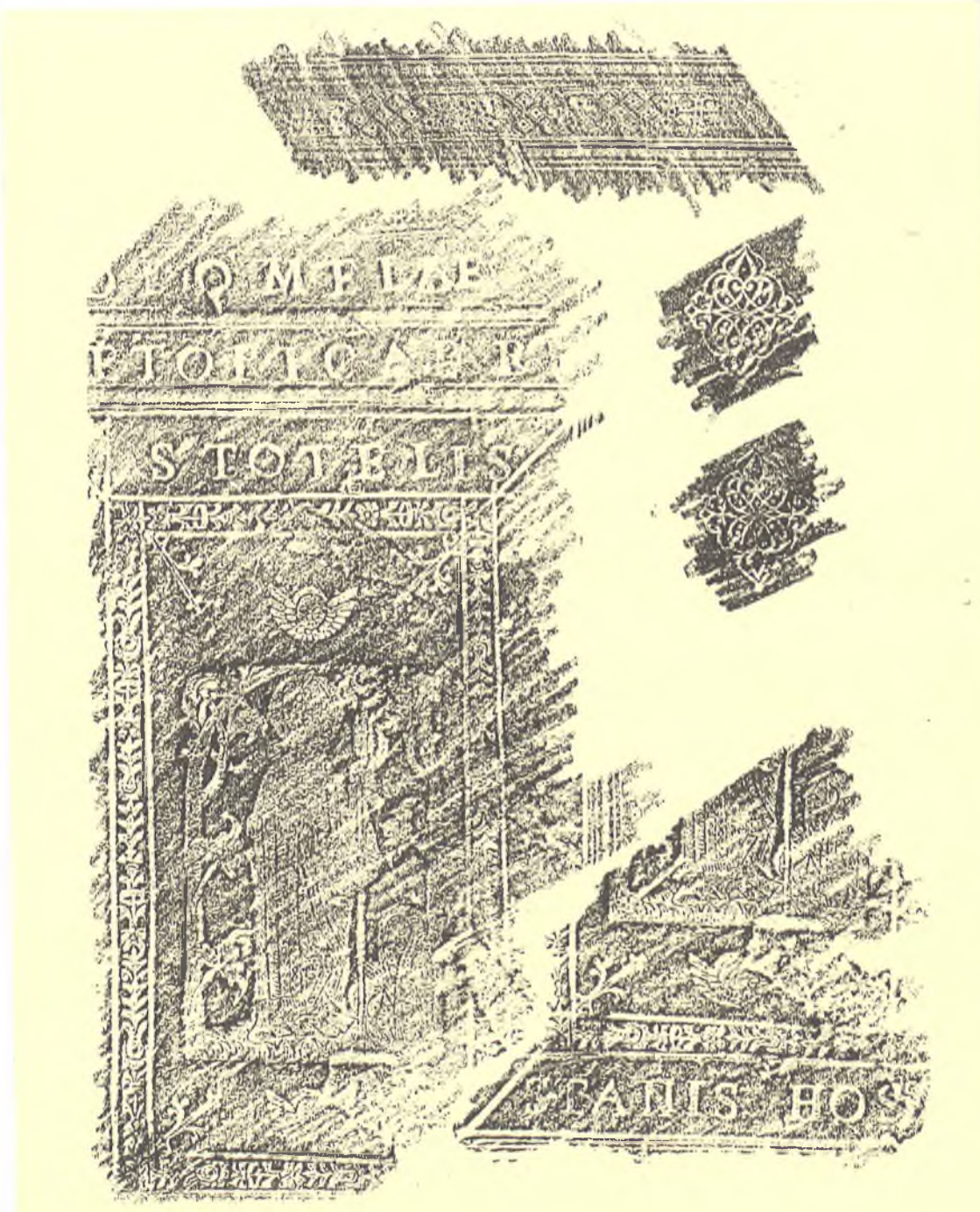

KATALOG DER BIBLIOTHEK DES COLLEGIUM SOCIETATIS JESU IN BRANIEWO (BRAUNSBERG)

ZUASAMMENFASSUNG

Die Bibliothek des Jesuitenkollegs in Braniewo (Braunsberg) wartet noch auf ihre Monographie. Die Arbeiten von F. Hipler, I. Collijn, W. Walde, J. Kolberg, J. Trypućko, H. Keferstein, T. Borawska, J. Z. Lichański nur teilweisen diese Bibliothek beschrieben sind. Aber in 16. und 17. Jahrhunderts diese Bibliothek (und auch Collegium) grosse Rolle in geistlichen Leben in Polen spielt. Darauf meg u.a. die Bemerkungen von A. Possevino hinweisen, der Warmias (Ermlands) Bibliothekssammlungen sehr hoch einschätze.

Die Bibliothekssammlungen des Jesuitenkollegs in Braniewo setzten sich zusammen aus: Handschriften, kartographischen Material, Inkunabeln sowie Drucken des 16. und 17. Jahrhunderts, In diesen Sammlungen auch die Büchern von u.a. Franziskaner, Thomas Werners, Stanislaus Hozjusz's Bibliotheken befinden sind.

Der Autor beschrieb die einzelne Bibliothekssamlungen (Handschriften, Inkunabeln, Drucke des 16. und 17. Jh.). Er identifiziert auch zwei Braniewo-Einbände. Erste Einband ist durch O. Walde und E. Laucevičius beschrieben; zweite — ist unbekant. Die erste Braniewo-Einband, das ist die Einband mit Akronim IHS im Mittelfeld und mit Umschrift: Colleigum[!] Brunsbergese[!] Iesu Societatis (in Vorderdeckel), und: Collegium || Brunsbergense || Iesu Societatts[!] (in Hinterdeckel). Die zweite Braniewo-Einband das ist die Einband mit die Jungfrau mit Kind und mit dem Wapen von Königreich Schwaden im Mittelfeld; die Rahme ist mit die Atributen der Jungfrau besetzt; auch Umschrift: Virgo virginum [p]orta ex regib[us] proIImissa fatribu[us] praefigurata miIIraculis praenvtata oraclis[?] || B || Congregatio B[eat]ae Vir[ginis Mariae] Annun[ciatae] Coll[egii] Bruns[bergensis].